

IV. NEKROLOGI

HANS JOACHIM HIRSCH (1929-2011)

W dniu 9 września 2011 r. w wieku 82 lat zmarł w Kolonii Hans Joachim Hirsch, emerytowany profesor prawa karnego na Uniwersytecie w Kolonii, doktor honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1990) oraz uniwersytetów w Salonikach (1985), Keio w Tokio (1990), Sung Kyun Kwan w Seulu (1994) i Atenach (1999). H. J. Hirsch otrzymał w 1994 r. Medal Merentibus Uniwersytetu Jagiellońskiego, w 1995 r. Order Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, a w 2000 r. Order Zasługi Republiki Federalnej Niemiec.

H. J. Hirsch urodził się 11 kwietnia 1929 r. w Wittenberdze, w rodzinie architektów i inżynierów zajmujących się budownictwem wodnym. Nie zdecydował się jednak na kontynuowanie rodzinnej tradycji i w 1948 r. rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie w Getyndze, która w tym okresie była centrum naukowym Niemiec Zachodnich. Jego opiekunem naukowym został Hans Welzel i pod jego kierunkiem przygotował rozprawę na temat negatywnych znamion czynu zabronionego, uzyskując w 1957 r. na Uniwersytecie w Bonn tytuł doktora nauk prawnych. Po habilitacji (1966) w zakresie prawa karnego, procedury karnej i filozofii prawa (na podstawie rozprawy na temat czci i zniesławienia) został powołany na stanowisko profesora Uniwersytetu w Regensburgu. W 1975 r. objął stanowisko profesora na Uniwersytecie w Kolonii, gdzie do osiągnięcia wieku emerytalnego (1994) kierował Instytutem Nauk Karnych. Następnie kontynuował pracę naukową na Uniwersytecie w Halle, a także w ramach Nadreńsko-Westfalskiej Akademii Nauk oraz redagował prestiżowe czasopismo „*Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*”. Profesor Hirsch był współautorem *Leipziger Kommentar zum Strafgesetzbuch*.

Zainteresowania naukowe H. J. Hirscha obejmowały problematykę *personale Unrechtslehre* – koncepcji, która rozgraniczając bezprawie (*Unrecht*) i winę (*Schuld*) umieszcza umyślność i nieumyślność w ramach znamion typu czynu zabronionego, a winę ujmując jako odrębną kategorię normatywną, pozbawioną formy umyślnej lub nieumyślnej. Następnie prace badawcze koncentrowały się wokół problemu wyznaczenia granic prawa karnego (między innymi przez określenie istoty czynu zabronionego, ustalenie relacji prawa karnego do prawa cywilnego w aspekcie charakteru naprawienia szkody i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, kwestionowanie zasadności zwiększania liczby typów przestępstw abstrakcyjnego zagrożenia oraz uzasadnianie odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych). Trzeci obszar zainteresowań H. J. Hirscha to problematyka rozróżnienia istoty ustawowych znamion (*Tatbestandserfordernissen*), bezprawności (*Rechtswidrigkeit*) i winy (*Schuld*) oraz doprecyzowania okoliczności wyłączających bezprawność czynu (*Rechtfertigungsgründe*). Czwarty obszar jego pogłębionych analiz stanowiły przestępstwa przeciwko osobie – ze szczególnym uwzględnieniem przestępstw przeciwko czci i nietykalności cielesnej oraz przeciwko życiu i zdrowiu jednostki. Badając tę ostatnią grupę przestępstw, H. J. Hirsch dużo uwagi poświęcił problematyce przestępstwa kwalifikowanego przez następstwo (*erfolgsqualifiziertes Delikt*).

W swoich pracach naukowych H. J. Hirsch podkreślał, że prawo karne ma charakter nauki społecznej, a nie przyrodniczej. W tym kontekście zwracał uwagę na istotny charakter woli jednostki. Zachowanie sprawcy ma znaczenie na gruncie prawa karnego dopiero wówczas, gdy jest sterowane wolą sprawcy; zjawisko i jego przyczynowość jako zdarzenia faktyczne nie poddają się bowiem nakazom ani zakazom. Wina sprawcy opiera się natomiast na indywidualnej zdolności jednostki do rozumienia prawnokarnych nakazów i zakazów oraz zgodnego z nimi zachowania. Jeżeli zatem zdrowa psychicznie jednostka postrzega samą siebie jako zdolną do podjęcia decyzji co do określonego zachowania i zrealizowania jej, to również nauki prawne, jako nauki społeczne, powinny ją tak (indeterministycznie) postrzegać – i to niezależnie od tego, jak kształtowała się wola tej jednostki zgodnie z ustaleniami nauk przyrodniczych. Takie ujmowanie prawa karnego miało – zdaniem H. J. Hirscha – przeciwdziałać w praktyce zacieraniu granic między winą i prewencją generalną.

Profesor Hirsch zwracał również uwagę na praktyczne znaczenie dogmatyki prawa karnego, wskazując że pozwala ona na osiągnięcie pewności i przewidywalności tego prawa oraz na jego uwolnienie od nieracjonalności, dowolności i improwizacji. Podkreślał, że zadaniem nauki jest dążenie do wykształcenia najlepszych rozwiązań dla praktyki, a nie jedynie tłumaczenia regulacji już wprowadzonych do porządku prawnego. W ocenie H. J. Hirscha dobre rozwiązania teoretyczne powinny kształtować się o krok przed praktyką, zamiast dopiero próbować za nią nadążyć.

Poszukując najlepszych rozwiązań problemów stawianych przez nauki karne H. J. Hirsch starał się wymieniać poglądy z przedstawicielami tych nauk z innych krajów, których zapraszał do prowadzenia badań w Instytucie Nauk Karnych Uniwersytetu w Kolonii. W ramach współpracy naukowej odwiedził ponad 60 zagranicznych uniwersytetów i jednostek naukowych, w tym gościł na niemal wszystkich polskich uniwersytetach oraz w Polskiej Akademii Nauk. Często podkreślał, że podczas licznych wizyt w Polsce nawiązał nie tylko owocne kontakty naukowe, ale także trwałe przyjaźnie z polskimi kolegami i ich rodzinami. Jego publikacje ukazywały się w szeregu języków obcych – w tym w języku polskim¹. Był również aktywnym uczestnikiem i organizatorem niemiecko-japońsko-polskich kolokwium karnistycznych organizowanych we współpracy z Fundacją Alexandra von Humboldta.

Szczególny związek łączył H. J. Hirscha z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Znajdował on wyraz w jego częstych wizytach w Poznaniu połączonych z wygłaszaniem wykładów oraz prowadzeniem licznych rozmów naukowych z specjalistami z zakresu prawa karnego z tego ośrodka naukowego. Rozmowy te – jak sam chętnie wskazywał – przynosiły obu stronom duże naukowe korzyści. W ramach współpracy naukowej H. J. Hirscha często zapraszał polskich karnistów na Uniwersytet w Kolonii, gdzie w trakcie kilkumiesięcznych pobytów mogli oni prowadzić badania prawnoporównawcze. Do grona zapraszanych osób wielokrotnie należeli pracownicy naukowcy z ośrodka poznańskiego, co przyczyniło się do powstania silnej więzi naukowej, stanowiącej podstawę nadania H. J. Hirschowi tytułu doktora *honoris causa* przez ten Uniwersytet. H. J. Hirsch – dziękując za to szczególne wyróżnienie – dostrzegał, że „Poznań stanowi polską bramę na Zachód i że prawie wszystkie drogi z zachodnioeuropejskich ośrodków wiodą do Polski przez to otwarte na świat miasto”. Podkreślał on także istotną rolę poznańskiej kadry naukowej w nawiązywaniu intensywnych i serdecznych kontaktów ze specjalistami z zakresu prawa karnego z ośrodków zachodnioeuropejskich, skutkujących „budowaniem mostów naukowego porozumienia”².

Zainteresowanie rozwiązaniami problemów prawa karnego prezentowanymi w innych krajach, znajdujące wyraz w jego obszernym dorobku naukowym, jak też osobiste zaangażowanie w tworzenie i utrzymywanie rozlicznych przyjacielskich kontaktów z przedstawicielami nauk karnych na całym świecie, spowodowały, że Profesor Hirsch zostanie zapamiętany nie tylko jako wybitny karnista, ale także jako osoba aktywnie zaangażowana w wymianę myśli naukowej i tworzenie przyjacielskich relacji między środowiskami naukowymi różnych krajów³.

Elżbieta Hryniewicz

¹ Na przykład: *Nowe uregulowanie stanu wyższej konieczności w zachodniemieckim prawie karnym*, Annales UMCS 1985/1986, Sectio G, Vol. XXXII/XXXIII; *Stanowisko pokrzywdzonego w systemie prawa karnego ze szczególnym uwzględnieniem naprawienia szkody*, „Przegląd Prawa Karnego” 1990, z. 4; *Prawo karne i proces karny wobec nowych form i technik przestępczości*, w: H. J. Hirsch, P. Hofmański, E. Pływaczewski, C. Roxin (red.), *Prawo karne i proces karny wobec nowych form i technik przestępczości. Materiały polsko-niemieckiego kolokwium prawa karnego, Białystok – Rajgród 12-17.09.1995*, Białystok 1997; *W kwestii aktualnego stanu dyskusji o pojęciu dobra prawnego*, tłum. I. B. Nestoruk, współ. A. J. Szwarc, A. Wąsek, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 1; *Problematyka regulacji nieudolnego usiłowania w polskim i niemieckim kodeksie karnym*, w: J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Kraków 2006; *Czy zasada czynu jako podstawowa zasada prawa karnego jest wystarczająco przestrzegana*, tłum. J. Dudzicz, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, z. 1.

² Z podziękowania prof. dr. h.c. mult. Hansa Joachima Hirscha za nadanie mu przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza 22 października 1990 r. tytułu doktora *honoris causa*.

³ Przygotowując niniejszy tekst, korzystano w głównej mierze z autobiografii J. Hirscha, zawartej w: E. Hilgendorf (red.), *Die deutschsprachige Strafrechtswissenschaft in Selbstdarstellungen*, De Gruyter, Berlin-New York 2010, s. 123-166.